

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р София Христова Дерменджиева,

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор”

Област на висше образование: 1. Педагогически науки,
Професионално направление: 1.2. Педагогика,
Докторска програма: Теория на възпитанието и дидактика (Предучилищна педагогика)

Автор: *Надзифе Асимова Чангалова*

Тема: *„Формиране на отношение към природата като ценност на културата (предучилищна възраст)”*

Научен ръководител: *проф. д.н. Елка Янакиева*

Представеният труд има следната структура: увод; четири глави; заключение; научни приноси и приложения. Списъкът с използваната литература включва 419 заглавия, от които 414 на кирилица и 5 на латиница.

Дисертационният труд респектира с обема на разработката (307 стр.) и с представените приложения към нея (606 стр.). Подчертаването на този факт, е поради убеждението, че работата на Надзифе Чангалова е резултат от нейния траен интерес към проблемите, свързани с екологосъобразното поведение и отразява собственото ѝ отношение към природата.

В тази връзка, отправно се приема идеята, че представената разработка е следствие не на формално възникнали обстоятелства, а е плод на системно генерализиране на значими по характер личностни ориентации.

По темата на дисертацията:

Изборът на темата свидетелства за осъзнаване значимостта на обществено-културната и конкретно-изследователската динамика при формирането на отношение към природата в предучилищна възраст. Постигането на устойчиво екологосъобразно поведение на детето със заобикалящата го природна действителност е възможно, когато отношението към природата се формира като ценност, отразена в субкултурата на личността. Точно тази отправна точка се явява сериозно основание и необходимост за докторанта да разгърне научноизследователската си работа.

Темата отразява научен проблем, който се отличава с конкретност и практическа значимост. Като предоставя мащабен теоретико-емпиричен масив от данни и задълбочен анализ, свързан с педагогическите аспекти на проблема, докторантката разкрива механизмите за формиране на отношение към природата като ценност на културата у детето. Нещо повече, изложението откроява влиянието на този процес върху взаимоотношенията на детето с природата. Така разработката разширява частно-педагогическия си ракурс, тъй като изследваната проблематика импонира на концепцията за образование за устойчиво развитие.

Образованието за устойчиво развитие е процес, който трябва да съпътства целия живот на човека, от ранното детство, през основното, средното и висшето образование, включително и образование на възрастни хора. Следователно образованието за устойчиво развитие излиза извън границите на формалното образование и не обхваща

единствено предучилищното учене и училищното обучение. Концепцията за образование за устойчиво развитие се стреми да разкрие взаимодействията между икономическите, социалните и екологичните процеси и явления и да осигури критично отношение и по-голяма информираност за икономическите, социалните и екологичните проблеми в тяхното единство. Централно място в образованието за устойчиво развитие **заемат** въпросите за взаимовръзките на човека и природата и отговорностите му към себе си, към човешкото общество и към околната среда, което потвърждава необходимостта отношението към природата да се формира като ценностно.

Темата се вписва и в характерната за нашето време всеобща активизация на изследвания, посветени на личностното развитие на детето и неговата субектна активност.

В този смисъл разработената от докторантката тема е дисертабилна и има своята научна стойност.

По структурата:

Структурата на разглеждания дисертационен труд съответства на изведените в Правилника за прилагане на ЗРАСРБ (чл. 27, ал. 2) структурни параметри на дисертационно изследване.

По обекта и предмета на изследването:

Обектът и предметът са прецизно формулирани и логически се подчиняват на целта на изследването. Точно (като обект на изследване) е изведено явлението – педагогическият процес за формиране на отношение към природата като ценност на културата, и ясно (като предмет на проучване, разгръщане и оптимизиране) са определени закономерностите, които съпътстват неговото проявление – педагогическите условия за формиране на отношение към природата като ценност на културата,

По целта на изследването:

Конкретизацията на целта ясно дефинира намеренията на докторантката да определи педагогическите условия за формиране на отношение към природата като към ценност на културата в предучилищна възраст. Важно е да се отбележи, че Надзифе Чангалова не просто определя педагогическите условия, но аргументирано откроява последователното им структуриране, като се опира на трите взаимосвързани компонента на отношението като психическо явление – когнитивен, афективен и поведенчески.

По хипотезата на изследване:

Принципно, конструирането на хипотезата на всяко научно изследване, особено, в област на ВО „Педагогически науки“ се обвързва с предполагаемата прогноза на изследователя по посока оптимизирането процеса на усвояване на знания, умения и нагласи в дадено образователно направление или културно-предметна област.

В настоящия труд хипотезата е точно, прецизно и аксиоматично съотнесена на обекта и предмета на изследването.

По научноизследователските задачи на изследването:

Определянето на изследователските задачи се отличава със стройна и логически издържана последователност, което разкрива в дълбочина стремежа на докторантката да обоснове и систематизира технология за работа в предучилищна възраст, формираща отношение към природата като ценност на културата. В съдържателен аспект, задачите са подчинени на темата и целта на изследването и категорично очертават концептуалната рамка на дисертационния труд.

Впечатление прави умението на докторантката кратко и ясно да дефинира изследователските задачи и същевременно мащабно и обосновано да разгръща техния обхват и прицел в теоретико-емпиричното изследване.

По методите на изследване:

Приложените основни и съпътстващи методи предоставят различен ракурс и всеобхватност на изследваните възможности за формиране на отношението към природата като към ценност на културата.

Постигнатата целесъобразност на изследователския инструментариум свидетелства за прецизен подбор на изследователската методика като адекватна на поставените цели и продуктивна, с оглед приложната насоченост на резултатите.

По теоретичните основи на изследването:

Дисертационният труд притежава ясно очертана методологична база, максимално съобразена със съдържанието на научната теза. Методологическа основа на изследването са културологично-историческия, дейността и екологическия подходи.

Налице е добра ориентация в теоретичните основания на дисертационния проблем, дедуктивно изведена от фундаментални теоретични постановки:

- за природата като ценност на културата;
- за развитие на личността в дейността;
- за развитието на отношението на личността;
- за предучилищната възраст като сензитивен период за формиране и развитие на личността;

Обстойно са анализирани концептуалните положения в парадигмите за екологическо възпитание, теориите за формиране на системни знания за природата у децата, както и тези за формите и методите за екологично възпитание в предучилищна възраст.

В разгърнатия аналитичен паралел между тях е аргументирана взаимовръзката между трикомпонентното единство на отношението като психическо явление и формирането на отношение към природата като ценност на културата.

В тази част на дисертацията Чангалова показва не само широта и задълбоченост в проучвания проблем, но също и изследователска култура, умения за анализ и изследователска стратегия.

По основните източници на изследването:

Представеният дисертационен труд показва, че докторантката е запозната със специализираната литература и научните достижения както в областта на екологическата култура, така и за теоретико-методическите измерения на формирането ѝ в предучилищна възраст. Подчертавам значението на това познание, тъй като именно равнището на неговата задълбоченост и аналитичност придобива определящо значение за настоящото изследване, предвид спецификата на детското взаимодействие и начина на възприемане на заобикалящия свят.

По организацията на изследването:

Организацията на изследването се осъществява чрез теоретично проучване на проблема – стр. 16-84 (първи етап); апробиране на теоретико-методически модел за формиране на отношение към природата като към ценност на културата в предучилищна възраст – стр. 152-237 (втори етап); обработване на емпиричния материал и анализ – стр. 238-255 (трети етап)

По съдържанието на дисертацията:

Представената за обсъждане дисертация е завършен научен труд, компетентно разработен както в теоретичен, така и в приложен аспект.

В изложението се представя разработен педагогически модел за формиране на отношение към природата като към ценност на културата.

Идеята за разработването му определено не е самоцел, а се предхожда от задълбочен теоретичен анализ на основните понятия по проблема, в който аргументирано се откроява становището на докторантката, че формирането на отношение към природата като към ценност на културата е компонент от екологичното възпитание в предучилищна възраст.

Съдържателната интерпретация и насоките за изграждане на ценностно отношение към природата са базирани както на проучвателски преглед на научната литература по избрания дискурс, така и на създаден собствен диагностичен модел за изследване, включващ методики за отчитане на степента на развитие и установяване на доминиращия тип отношение към природата като към ценност на културата при деца от предучилищна възраст.

Ориентацията на докторантката в спецификата на съвременното (и в типичните за нея механизми за формиране на личността в предучилищна възраст) насърчава научния потенциал на докторантката към анализ на педагогическите проблеми (стр. 51) за изграждане на хуманно, отговорно и грижливо отношение към природата с оглед на дефиниране параметрите на формиране на екологичната култура на детето.

В тази социална перспектива се открива замисъла на дисертацията относно основните подходи на педагогическия процес за формиране на отношение към природата.

В този смисъл темата на дисертационното изследване разглежда актуален и сложен по своята значимост проблем, защото интегрира интердисциплинарни постановки от областта на културологията, психологията, екологията и педагогиката и подчинява екологичното възпитание на трикомпонентния механизъм за формиране на отношение към природата като ценност към културата: познавателен, емоционален и поведенчески.

С особена дълбочина се отличава изложението, посветено на особеностите на отношението на природата като ценност на културата (стр. 135-151): докторантката дава солидни аргументи за особеностите на когнитивния, поведенческият и афективния компоненти на отношението към природата. На тази основа извежда и съдържанието на доминиращия тип насоченост на отношението на личността (детето в предучилищна възраст) към природата (стр. 147-151).

Разгледаните в параграф 3.1.4. особености на доминиращия тип насоченост на отношението към природата са логична обосновка за открития в четвърти раздел на дисертационния труд методически алгоритъм, дефиниран като педагогически модел за формиране на отношение към природата като ценност на културата (стр. 152-255).

Тук Надзифе Чангалова диференцира педагогическите принципи и дефинира педагогическите условия с оглед както със своеобразието на педагогическия процес, така и с познавателното съдържание в предлагания педагогически модел (стр. 152-203).

Така понятийно откритите перспективи обслужват замисъла на докторантката за провеждане на формиращ етап на психолого-педагогическия експеримент за формиране на отношението към природата като към ценност на културата (стр. 204-237). Резултатите от формиращия експеримент са аналитично интерпретирани съобразно статистическата обработка на данните (стр. 238-255). Тяхната значимост се откроява и от последвалия контролен етап, целта на който е „да се извърши сравняване на степента на формиране и

установяване на доминиращия тип насоченост на отношението към природата като към ценност на културата” (Чангалова, с. 238).

Сравнителният анализ на резултатите от констатиращия и контролния етап разкрива ефективността на разработения педагогически модел като комплекс от педагогически условия. Детайлно представените на процесно ниво организационни форми и съдържателни параметри на педагогическото взаимодействие (виж Приложения), разкриват логиката на модела и са илюстрация за необходимостта от системна работа на основата на когнитивния, афективния и поведенческият компонент за формиране на отношение към природата като ценност на културата.

По приложенията на дисертационния труд:

Разработените дидактични ресурси, включени като приложения към разглеждания дисертационен труд представляват богата и коректно разписана технология за формиране на отношение към природата като ценност на културата.

По посока на съвременните образователни тенденции в областта на екологичното възпитание в предучилищна възраст, категорично определям нейната приложна стойност:

- Първо, като актуална, заради стремежа към постигане на синергичен ефект в осигуряването на педагогически условия за оползотворяването на възможностите за формиране на отношение към природата като ценност към културата;

- Второ, като значима, предвид обогатяването и систематизирането на съществуващите досега спорадични и непълни проучвателски опити в областта на екологичното възпитание за концептуализиране на интегративен подход за въвеждане на детето в света на природата.

Ефективността на предложения модел се основава на изведения комплексен технологичен инструментариум, който обективира пригодността му при формирането на отношение към природата като ценност на културата в предучилищна възраст.

По научния принос:

Приносите на Надзифе Чангалова обосновано могат да се коментират в две направления: теоретико-методологически и практико-приложни.

Като приемам посочените от докторантката аспекти на собствения научен принос, то обобщавам иновативните му параметри в следните аспекти:

- направен е задълбочен теоретичен анализ на феномена „формиране на отношение към природата” и цялостно са дефинирани съдържателните му концепти като ценност на културата;

- прецизно са представени структурните компоненти на отношението като вътрешна психична дейност, а логическата им обвързаност с методическия алгоритъм на представения педагогически модел доказано обезпечава автентичното въвеждане на детето в света на природата и целеполага формирането на отношение към природата като ценност на културата в предучилищна възраст;

По автореферата:

Изработен съобразно изискванията, представеният автореферат съответства на цялостното изложение на дисертационния труд и отразява коректно неговото съдържание. Посочени са 9 публикации по темата на дисертационния труд, една от които е в чуждестранно издание.

Към докторантката отправям следните въпроси:

Върху основата на осъществяването изследване, как, според докторантката, в настоящето следва да се дефинира новата екологично-ценностна ориентация?

Кои особености на децата в предучилищна възраст са подчертано благоприятни за полагане основата на познанията, които се дават за природата и за изграждане на положително отношение към нея?

Заключение:

Основният извод, който може да се направи е, че трудът притежава необходимата научна значимост. Като цяло изложението показва, че докторантката е в състояние да осъществява самостоятелна научна и практико-приложна дейност.

Поради гореизложеното, убедено давам своята положителна оценка за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен 'доктор' на Надзифе Чангалова** в Област на висше образование: 1. Педагогически науки, Професионално направление: 1.2. Педагогика / Теория на възпитанието и дидактика (Предучилищна педагогика).

18.06.2019 г.,

ЮЗУ „Неофит Рилски“-Благоевград

Изготвил рецензията:

(доц. д-р С. Дерменджиева)